

Др Владимир А. Зорич

НЕКЕ УСПОМЕНЕ

уз стогодишњицу рођења професора Војина Дајовића

Студентски дом у главној згради МГУ (1960–1961)

С професором Дајовићем упознао сам се у прошлом миленијуму, тачније, догодило се то 1960. или 1961. године. Завршио сам тада Мехмат (Механичко-математички факултет) МГУ¹ и уписао се на магистратуру тог факултета, а професор Дајовић је први пут допутовао из Београда на факултет, на дужи службени боравак. После тога је он више пута долазио на Мехмат, при чему неколико пута са супругом (Милицом Георгијевном – геометричаром). Упознао сам се с професором Дајовићем не на самом факултету, него у студентском дому главне зграде МГУ. Испоставило се да живимо на истом спрату, у различитим блоковима (различитим студентским собама).

Постепено су контакти постали све неусиљенији. Један од мојих првих живих, упечатљивих утисака из тог времена био је следећи. Била је зима, озбиљно је захладело. Професор Дајовић је приметио да идем у јесењем мантилу и да је, како се њему чинило, мантил сувише лаган за руску зиму. Они који су некад били и живели у МГУ знају да је то цео град, где, осим науке, постоји све, од ресторана, базена, спортске сале до биоскопа и комбината за обезбеђивање свакодневног живота, где се може поправити обућа, сат, кишобран, панталоне или наручити шивење одела. И професор Дајовић је, дословно, инсистирао да наручим подставу за мантил, која може да се прикопча зими а скида у пролеће. Опсада је потрајала, била упорна и дело је учињено.

Напомињем, узгред, да се с тим мантилом догодило следеће. Одлазећи на летњи распуст, заборавио сам га на вешалици у соби у којој сам живео. Почела је нова школска година. Мене су уселили на неко друго место. Све је било у реду док није дошла зима. Тада, кад је требало да због нечега изађем на улицу, сетио сам се да сам имао мантил! Почео сам да га тражим. У блоку, где сам раније живео, рекли су ми да га нису видели. Отишао сам до дежурне спрата на којем сам раније живео. Она ме је дочекала речима, које су ми одмах огрејале душу:

Превоо В. Мићић

¹ Московски државни универзитет

„Дакле, дошао си? Дошла зима?“ . . . И опет сам имао свој мантил с оном истом подставом, која је настала настојањима професора Дајовића и мени непознатог кројача из комбината за обезбеђивање свакодневног живота на МГУ.

Ово су моји први утисци из познанства с професором Дајовићем. А ево његових првих упечатљивих руских утисака, који се односе на тренутке кад професор Дајовић још није допутовао до МГУ-а. Ја се до данашњих дана осмехујем сећајући се његове приче, јер поново видим пред собом узбуђеног приповедача, који страхује да слушаца можда неће поверовати у истинитост догађаја, иако без тешкоћа могу замислити слику коју он описује. Дешавало се то у купеу готово празног вагона међународног воза, којим је професор Дајовић путовао из Београда у Москву. А вагон је био готово празан, будући да су се међудржавни односи тек колико-толико сређивали. За случај прехладе професор Дајовић је носио са собом флашу веома јаке ракије-бресковаче. Некако је, у разговору са спроводником, и то дошло на ред, па га је професор Дајовић понудио да је проба. Спроводник је узео чашу за воду, а професор Дајовић вади плутани запушач и почиње да сипа, очекујући да ће спроводник у неком тренутку рећи „Хвала, довољно је“. Тренутак је наступио онда, кад је чаша била напуњена. Спроводник је, наискап, испио до дна. Запрепашћени професор Дајовић није нашао ништа боље него да, бојажљиво, упита „Свидело се? Желите ли још?“. Уследила је потврда и све се, од почетка до краја, поновило још једанпут. Изгледа да професор Дајовић више никада никаква питања није постављао спроводницима.

На првој години магистратуре сам се оженио и жена и ја смо живели у студентском дому МГУ. Сада је сигурно тешко то и замислити. Али, било је тако. Узгред, у салону на спрату студентског дома, с времена на време (и сасвим систематично) појављивао се Павел Сергејевич Александров². Он је организовао музичке вечери. Доносио је ретке грамофонске плоче, коментарисао, оцењивао. Касније је исто то радио и Георгиј Јевгењевич Шилов³, који је осим плоча повремено доводио и своју супругу, седао за пијанино и пратио је, а она је певала. Уопште, у то време се Мехмат, а сва је прилика и не само Мехмат, одушевљавао музиком. На Универзитету су се продавали абонмани за циклусе разних концерата. У сали конзерваторијума могли сте, одједном, срести мноштво студената и наставника. Касније сам се упознао с будућим професором Универзитета у Београду, рано преминулим, а онда сасвим младим математичаром, човеком префињене душе и љубитељем музике, Браном Мирковићем, који у Београду није пропуштао ниједан значајан концерт.

Моја се супруга зове Нина, тачније, Нина Александровна. Професор Дајовић је радо долазио код нас да поседи. Био је, сигурно, усамљен, а ми смо му, некако, улепшавали ту усамљеност. Донео је са собом некакав избор грамофонских плоча с курсом руског језика, помоћу којег је напредовао од лекције до лекције. Једанпут нас је позвао код себе и, загонетно се осмехујући, ставио пло-

² Александров П.С. (1896–1982) – истакнути тополог, родоначалник велике тополошке школе на Московском универзитету

³ Шилов Г.Е. (1917–1975) – експерт из области функционалне анализе, теорије уопштених функција и опште теорије диференцијалних оператора

чу. Тече час руског језика, а тамо се води овакав дијалог: „Нина Александровна, познајете ли Ви Волођу? Он је, изгледа, полубудала?“ – „Ма шта Ви говорите?! Он је потпуна будала!“. Уследио је, наравно, општи заједнички смех.

Повремено сам се, са супругом, враћао кући касно, на пример, после неког концерта у конзерваторијуму. Пожели се нешто појести. Одмах се отвара, за такав случај сачувана, лименка козервираног млечног кукуруза, који нам се веома допадао. И управо у тренутку једне такве трпезе покуцао нам је на врата професор Дајовић. Радосно смо га позвали да уђе и придружи нам се у тој „вечери“. Поседели смо, поразговарали. Он је, очигледно из пристојности, ставио у уста неколико зрна и рекао да је сит. А много касније, кад је знао да нас неће увредити, приметио је: „А код нас се кукурузом, пре свега, хране прасићи“.

Касније нам се, неочекивано, указала могућност да се, такође, нашалимо на ту тему. Већ нам се родио син, изнајмљивали смо собу. У Москву је допутовао професор Дајовић и ми смо га, наравно, позвали у госте. Било је то, чини ми се, у пролеће 1964. године. И поткрај романтичних времена Никите Сергерјевича Хрушчова, на почетку којих су одједном схватили да, ако се цела држава засеје кукурузом, онда ће извесно настати изобиље и потпуна срећа. Посејали су. У ишчекивању изобиља обичан хлеб се, постепено, замењивао кукурузним. Појавио се и кукурузни шампањац који се, ако ме сећање не издаје, називао „Златни клип“. Продавао се у истој флаши и амбалажи као и прави шампањац и као познати кримски „Совјетски шампањац“. У очекивању госта купили смо две боце шампањаца: једну „Совјетски шампањац“ а другу „Златни клип“. Не показујући етикету, у почетку смо сипали у чаше „Златни клип“. Испили смо. Питамо какво је вино? На што је професор Дајовић, треба му одати признање, скромно приметио да је вино мало потешко. После тога смо, подсмехнувши се, испили „Совјетски шампањац“. Уз сву хаотичност шездесете године су у Русији, наравно, биле овејане романтиком обнове и стваралаштва.

Узгред, поводом истог кукуруза могло се, на пример, чути и следеће. Долази секретар обласног комитета партије у совхоз за узгајање северних јелена (ирваса), иза северног поларног круга, позива председника совхоза и захтева да се закаже састанак и поднесе извештај о роду кукуруза. Председник сазове састанак и почиње извештај.

„Род кукуруза код нас ове године није нарочито висок . . .

Може се чак рећи да је слаб . . .

Може се чак рећи, никакав . . .

Али, истина, нисмо ни сејали.“

Овог сам се вица обично сећао, кад сам испитивао студенте, који „нису сејали“.

Затим стажисти (специјализанти)

Већ кратко време после посете професора Дајовића у Москву су на Мехмат (вероватно захваљујући његовој иницијативи), почели да долазе на специјализацију и учење млади математичари из Југославије. Били су то Бранислав

Мирковић, Жига Кнап, Владимир Мићић, Миољуб Никић, . . . Затим следећа генерација, Мила Мршевић, Слободан Дајовић, Енес Удовичић, Бошко Јовановић, Миодраг Перовић, па Зоран Каделбург, Милојица Јаћимовић, Милан Мартиновић, Жарко Павићевић, . . . , Владимир Драговић, Олег Обрадовић, . . .

Тада млади, а сада професори, друштвени делатници, уважени пензионери или већ становници бољег света – како ко.

Много времена касније

Затим су управо они били међу организаторима и учесницима међународних математичких конференција, које су се често организовале у разним местима бивше Југославије. Главни организатор таквих конференција из области Комплексне анализе и њених примена био је професор Дајовић. Специјално, неколико таквих конференција је одржано у Црној Гори.

Професор Дајовић је веома волео Дурмитор. Управо тамо је он сазидао кућу у којој је проводио летње време и једном приликом ме је позвао да допутујем с породицом. Било је то давно, 1975. године. Било је то време кад се тек планирало да се у перспективи отвори сопствени универзитет у Црној Гори и, специјално, природно-математички факултет. У то време је у Титограду већ било неколико техничких факултета – филијала Универзитета у Београду. У јесен 1974. године мене су са Мехмата упутили на службени боравак у Титограду, како бих, по могућности, помогао математичарима. Не знам колико је она, та помоћ, била делотворна, али провео сам неколико месеци на катедри, на којој су били окупљени сви математичари, који су тада предавали студентима техничких специјалности. Управо на основи те катедре је затим настао Природно-математички факултет, чији су се наставни планови припремали. Руководио је том катедром професор Душан Гвозденовић – необична, оригинална, живописна личност. (На пример, некако је у разговору, успут, причао како је путовао на скијање у Словенију, а како је тамо почела киша, он је, не излазећи из воза, продужио даље у Аустрију. Тада је то било чудо! Ја сам ово запамтио и веома ми се допало да човек сам одлучи у којој ће се држави скијати. Много година касније мени се догодило готово исто, само с том разликом да, ипак, државну границу сам прелазио.) Декан Електротехничког факултета, на којем је била ова катедра математике, био је тада професор Велашевић – симбол честитости и професионализма. Његови заменици, професори Вујошевић и Вулићевић, одговарали су му. Испало је да сам с млађим од њих, Батрићем Вулићевићем, практично вршњак и спријатељили смо се чак и породично. Ствар је у томе, да ми је при крају школске 74/75 године допутовала супруга с малолетном децом (сином и ћерком). Управо тада, лети 1975. године сам са целом породицом отпутовао на Дурмитор, у госте код професора Дајовића на његов позив. Потпуно су незаборавни утисци из кањона Таре, мириса планинских ливада, са Црног и Змињег језера, о чистоћи и прозрачности ваздуха, о ноћном небу пуном звезда.

После тога сам још неколико пута био у Титограду, који је поново преименован у Подгорицу. Био је већ основан универзитет (који су такође називали и преименољавали) и тамо је већ функционисао природно-математички факултет.

У прво време тамо су долазили професори из Београда за држање предавања из предмета за које још није било домаћих кадрова. Управо тако су тамо извесно време путовали професори Војин и Милица Дајовић, с којима ми се посрећило да се тамо поново сретнем.

Кормило руковођења катедром математике, коју сам раније поменуо, после професора Гвозденовића, преузео је на себе професор Предраг Обрадовић, који се вратио у Титоград кратко време пре мог одласка у Москву. Тако да смо се већ тада упознали. После, као што је познато, он је био ректор Универзитета, а потом неко време и министар за науку и образовање.

Река времена тече и тече, обнављајући поколење за поколењем.

Олимпијаде и неки математички утисци

Писање овог текста било је, углавном, иницирано писмом, у којем ме је професор Мићић позвао да учествујем у догађањима, посвећеним 100-годишњици рођења професора Дајовића. Предвиђено је да се одржи и јавно говорење у септембру 2014. године у Математичкој гимназији у Београду, школи која је основана на иницијативу и уз суштинско учешће професора Дајовића у остваривању те иницијативе. Ја никад нисам био у самој Математичкој гимназији, иако сам много и од многих о њој у разним приликама слушао.

Написаћу, ипак, мало о математичким олимпијадама, о школској математици, математичким секцијама и својим школским математичким утисцима, који се односе на оно што би могло бити повезано са сваком математичком школом или гимназијом.

Међународна математичка олимпијада средњошколаца је 1964. године одржана у Москви, на МГУ. Мене су од стране Мехмата именовали за некаквог руководиоца или старатеља екипе Југославије. Екипа се показала добром и јаком. Узгред, одлазећи, они (Вељко Боле, Јосип Глобевник, Зоран Гонда, Бошко Јовановић, Бојан Поповић, Виктор Урумов, Станко Вршчај, Смилка Здравковска и Србијанка Лазаревић) потписали су се на омоту мале плоче са далматинским песмама, коју су ми поклонили за успомену. Мене су, као и још неколико младих колега с Мехмата, придобили за ову активност на олимпијади нимало случајно. Некад сам успешно учествовао на математичким такмичењима, и то је било познато.

Имао сам много среће да ме, кад сам дошао у Москву, дају у изврсну школу, у којој сам учио три године, 5, 6. и 7. разред. То је она иста школа број 59, које се сећа Владимир Игорјевич Арнолд⁴. Он се присећа и свог легендарног професора математике, пензионисаног официра, замало пуковника, Ивана Васиљевича Морозкина. Био сам млађи и нисам учио код Морозкина, али смо и ми имали одличне професоре, међу њима и из математике. А Морозкина смо, ипак, сви знали. Прелистајте књижицу: Арнолд В.И., Задачи для детей от 5 до 15 лет (5-е издание, стереотипное), Москва, МШМО, 2013. Тамо има и лепих задатака

⁴ Арнолд В.И. (1937–2010) – један од најблиставијих и изузетно свестраних математичара савремености

из тих времена (о двома старицама, које су изашле да се сретну приликом изласка сунца; о две књижице Пушкина, које је прогризао црв, ...). Последње три године школе (8, 9. и 10. разред) учио сам у граду Иваново, где ми је изврсна професорка математике изненада рекла: „Знаш, ја теби више ништа не могу дати. Иди у математички кружок“. И пошао сам. Напомињем да је, из историјских разлога, кроз Иваново прошао цео низ познатих математичара. Чак је у моје време тамо, на пример, радио Анатолиј Иванович Маљцев⁵. Затим је радио Владимир Абрамович Рохлин⁶. Главни ентузијаста, организатор кружока и олимпијада у моје време био је Вадим Арсејевић Јефремовић⁷. Мој кружок је водио његов талентовани студент Алик Шварц, сада познат у свету математичких физичара и тополога као Алберт Соломонович Шварц, који ради на Калифорнијском универзитету. Ти људи, ентузијаста у Москви, Иванову или, као професор Дајовић у Београду, подигли су неколико поколења већ оформљених или будућих математичара. И не само математичара, већ једноставно мислећих људи који нису индиферентни, немирних, радозналих и стваралачких у свему, чиме би се они потом бавили.

Неколико редова о снажним математичким утисцима из школских времена. Кад сам сазнао како се може, налазећи се на једној обали реке, измерити растојање до предмета који се налази на другој обали реке, ја сам, дотрчавши кући, решио да ноћу измерим растојања до звезда. Тада сам први пут осетио разлику између теорије и њених практичних примена. И још нешто. Некако се пронео глас, да поред Еуклидове геометрије постоји и друга геометрија, геометрија Лобачевског, где се кроз тачку која лежи ван праве може повући не једна, него две праве, паралелне датој правој. Наћуљило сам уши! (Види, молим те!). Кроз годину дана стиже још и глас о томе да је у математици доказано да, ако је тачна (истинита) Еуклидова геометрија, онда је тачна и геометрија Лобачевског. Е, ово је већ било неподношљиво, јер је за мене то звучало овако: ако се може повући једна и само једна паралела, онда могу и две!? Ето, то је математика!!!?? До смирења је дошло кад сам међу бројним награђним математичким књигама пронашао књигу Б.Н. Делоне-а „Кратак доказ непротивречности планиметрије Лобачевског“. Узгред, после сам се и упознао са Борисом Николајевичем Делонеом⁸, који нам је на МГУ држао курс аналитичке геометрије. Тај би курс могао бити најдосаднији, али не у реализацији Делонеа, који је у току рада могао, неочекивано, испричати, и причао је још много штошта, што је понекад, као муња, осветљавало цео математички предео. Његов је хумор био изванредан, а уз то је имао и звање мајстора спорта из алпинизма. И шта ту да се дода, шта још треба младежи?

А Анатолиј Иванович Маљцев је у оквирима математичких кружока и припре-

⁵ Маљцев А.И. (1909–1967) – истакнути алгебриста, касније и логичар

⁶ Рохлин В.А. (1919–1984) – један од твораца савремене топологије и ергодичке теорије

⁷ Ефремовић В.А (1903–1989) – тополог, многим младим математичарима познат је по књижицама које је написао заједно са П.С. Александровим и В.Г. Болтјанским, посвећеним почетним појмовима топологије

⁸ Делоне Б.Н. (1890–1980) – познати математичар, аутор радова из геометрије, алгебре, математичке кристалографије и геометријске теорије бројева

ма за математичка такмичења одржао ученицима предавање, које сам ја разумео тек на трећој години Мехмата. Утисак од потпуног неразумевања био је толико јак, да сам га до треће године памтио, док нисам схватио шта је то онда говорио Маљцев. Кад сам схватио, смирио сам се.

Много, много година касније сам се поново нашао у вези с Математичком олимпијадом ученика. Кад сам већ био професор Мехмата, замолили су ме 1996. године да будем председник шездесете Московске математичке олимпијаде ученика 1997. Нисам хтео, пошто већ давно нисам имао никаквих контаката са школском математиком и са школом. Одједном сам себи рекао: „С тобом су се бактали, и много бавили; дугове треба враћати“. Рад се показао сложеним, вишеслојним и разноврсним. Тешкоће, повезане с припремом и спровођењем Математичке олимпијаде за 5000 московских ученика, показале су се знатно већим него што сам ја, због неискуства, могао замислити. На пример, мени није падало на памет колико се љубоморе и какве страсти ту могу појавити и постојати између професора, школа, па чак и факултета. Свима се, због нечега, чини да се председник и његови заменици топлије односе према једнима (не према њима) и хладније према другима (према њима). Занимљиво је да та заразна болест брзо овладава свима, свима се диже температура, али сви говоре да је управо њима хладно, а другима вруће. То је забавна ситуација, иако ми тада, кад сам се први пут с њом сударио, није било до забаве. На пример, декан мог рођеног Мехмата, Олег Борисович Лупанов⁹, очигледно на основу нечије молбе или жалбе, почео ми је приговарати да ја, као, индиректно, крњим интересе факултета. Морам овде напоменути да је, повремено, уз математику корисно знати и историју. Саслушавши Олега Борисовича, рекао сам: „Драги Олеже Борисовичу! За време олимпијаде радови се прекидају. Док тече олимпијада, а ја сам њен председник, ја немам претпостављених. Кад се олимпијада заврши, Ви ћете поново бити мој декан, цар, Бог и заповедник!“. Реакција је била – боља се не може замислити. Изгледа да је он схватио и уверио се да овај тип заиста није пристрасан према било коме, осим према математици. Више није било никаквих захтева упућених мени, ни за време олимпијаде, ни касније. Ни последица, ако се изузме да сам, у вихору тих олимпијских дешавања, те године пропустио последњи рок да предам пријаву за лични научни грант и привремено се лишио тих средстава. Све у свему, све се успешно завршило и своје моралне дугове сам делимично вратио. Узгред, истовремено смо тада написали и меморијалну плакету захвалности породици Вадима Арсењевича Јефремовича, чија је топлина и пажња многе од нас подигла, подржала, одушевила и довела у математику.

Несумњиво, таква осећања према својим учитељима носе и свршени ученици Математичке гимназије из Београда. Они управо због тога памте све оне, који су ту гимназију оснивали и неговали. Централна фигура међу њима био је професор Дајовић, који би 25. септембра 2014. године напунио 100 година.

Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова

E-mail: vzor@mccme.ru

⁹ Лупанов О.Б. (1932–2006) – стваралац у области дискретне математике и математичке кибернетике